

มักมีการสงสัย หรือถกเถียงกัน ในหมู่ผู้ศึกษาปฏิบัติธรรมว่า

- ผู้เจริญวิปัสสนาอย่างเดียว จะบรรลุนิพพาน หรือสำเร็จจอร์หัตตผล โดยไม่อาศัยสมณะเลย ได้หรือไม่?
- ผู้จะบรรลุนิพพาน จะต้องได้ฌานบ้างหรือไม่?
- การสำเร็จจอร์ภิญญา ๖ อาศัยแต่เพียงจตุตถฌานก็เพียงพอ ไม่ต้องได้ครบสมาบัติ ๘ ใช่หรือไม่?
- การจะได้อัสวักขยญาณ บรรลุนิพพาน จำเป็นต้องได้ปุพเพนิวาสานุสติญาณ และจตุปปาตญาณเป็นพื้นฐานก่อนหรือไม่?
- ในฌาน บำเพ็ญวิปัสสนาได้ หรือว่าต้องออกจากฌานก่อน จึงพิจารณาสังขารได้?
- ได้มรรคผลก่อนแล้ว จึงเจริญสมณะเพิ่มเติม จนได้ฌานสมาบัติ ได้หรือไม่?

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)